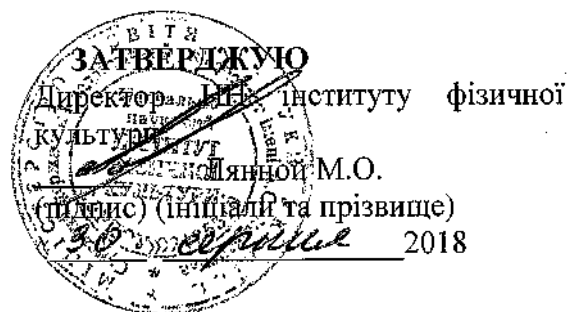

Сумський державний педагогічний університет імені А.С,
Макаренка Навчально-науковий інститут фізичної культури
Кафедра теорії і методики фізичної культури

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія фізкультурно-спортивного руху

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність: 014 Середня освіта (Фізична культура)

Освітньо-професійна програма: Середня освіта (Фізична культура) другий (магістерський) рівень

Мова навчання: українська

Погоджено науково-методичною комісією

НН інституту фізичної культури

« 30 » серпня 2018 р

Голова: Міщенко О.В., к. фіз. вих., доцент

(ПІБ, науковий ступінь, вч. звання)

Суми - 2018

Розробники:

Іваній Ігор Володимирович, к. пед. н., доцент

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри
Теорії та методики фізичної культури

Протокол № 1 від «30» серпня 2018 р.

Завідувач кафедри

Томенко О.А., д.фіз. вих., професор

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів –3	Магістр	Вибіркова	
		Рік підготовки:	
1-й		1-й	
Семестр			
2-й		2-й	
Лекції			
14 год.		4 год.	
Практичні, семінарські			
14 год.		4 год.	
Лабораторні			
год.		год.	
Самостійна робота			
60 год.		80 год.	
Консультації:			
2 год.		2 год.	
Вид контролю: залік			
Загальна кількість годин - 90			

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Дисципліна «Історія фізкультурно-спортивного руху» освітянський діапазон підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання, спрямованої на підвищення кваліфікації, професійної компетентності, конкурентноспроможності на ринку праці. Метою даної дисципліни є формування системи знань щодо виникнення й розвитку засобів, методів, форм, ідей та теорії фізичного виховання і спорту та розвиток професійної самосвідомості майбутніх фахівців фізичної культури та спорту.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Дисципліна «Історія фізкультурно-спортивного руху» базується на раніше вивчених дисциплінах, як то «Історія фізичної культури», «Олімпійський спорт», «Теорія та методика фізичного виховання» тощо та інші які сформували певні професійні та психолого-педагогічні знання та вміння методами фізичного виховання учнівської молоді, та основами комунікативної взаємодії з ними.

3. Результати навчання за дисципліною

Результатами вивчення навчальної дисципліни є оволодіння методикою викладання предмету та формування теоретичних та практичних спеціальних знань, умінь та навичок з предмету «Історія фізкультурно-спортивного руху».

	<p>ЗК 1. Здатність навчатися протягом усього життя в контексті неперервної фахової підготовки, вдосконалювати й розвивати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень з високим рівнем самостійності.</p> <p>Методи навчання: словесні: (лекції, як пояснення нового матеріалу; бесіди, що дозволяють студентам робити висновки, узагальнення на основі раніше вивченого матеріалу, дискусії); наочні (використання мультимедійних презентацій викладачем на лекціях, самостійне створення презентацій студентами з тем</p>
--	--

Знання	<p>самостійної роботи і демонстрація їх на практичних заняттях).</p> <p>Методи оцінювання: бесіда, опитування, доповідь, перевірка домашніх завдань, тематичне тестування, презентації результатів виконаних завдань, виконання комплексної контрольної роботи.</p> <p>ЗК 2. Здатність виявляти широке коло проблем, ставити мету та обирати ефективні шляхи її досягнення шляхом розуміння їх фундаментальних основ та використання як теоретичних, так і експериментальних методів.</p> <p>Методи навчання: словесні: (лекції, пояснення нового матеріалу, бесіди, що дозволяють студентам робити висновки, узагальнення на основі раніше вивченого матеріалу, навідні питання, дискусії); наочні (використання мультимедійних презентацій викладачем на лекціях, самостійне створення презентацій студентами з тем самостійної роботи і демонстрація їх на практичних заняттях).</p> <p>Методи оцінювання: бесіда, відповіді на запитання, доповідь, перевірка домашніх завдань, презентації результатів виконаних завдань, виконання комплексної контрольної роботи.</p>
Уміння	<p>Добирати ефективні методи педагогічного вивчення історичних аспектів фізкультурно-спортивного руху у світі; вільно володіти категоріальним апаратом спортивно-фізкультурної науки, головними джерелами та додатковими матеріалами з дослідження проблеми вивчення науки та перспектив подальшого її розвитку у світі.</p>
Комунікація	<p>Робити та приймати знаки уваги (компліменти) від колег; реагувати на справедливу й не справедливу критику; виявляти симпатію, співчуття й підтримку зі сторони оточуючих; вступати в контакт з іншими людьми, створювати ситуації бесіди, вибирати поблажливий тон бесіди без зневаги та іронії до співрозмовника.</p>
Автономія та відповідальність	<p>ЗК 1. Здатність навчатися протягом усього життя в контексті неперервної фахової підготовки, вдосконалювати й розвивати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень з високим рівнем</p>

самостійності.
----

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Кількість балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90 – 100	Оцінка «відмінно» ставиться коли студент має системні, міцні знання в обсязі та в межах вимог навчальних програм, усвідомлено використовує їх у стандартних та нестандартних ситуаціях. Уміє самостійно аналізувати, оцінювати, узагальнювати опанований матеріал, самостійно користуватися джерелами інформації, приймати рішення.
82 - 89	Оцінка «добре» ставиться коли студент має гнучкі знання в межах вимог навчальних програм, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях, уміє знаходити інформацію та аналізувати її, ставити і розв'язувати проблеми.
74 - 81	Оцінка «добре» ставиться коли студент знає істотні ознаки понять, явищ, зв'язки між ними, вміє пояснити основні закономірності, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), вміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь студента правильна, логічна, обґрунтована, хоча їм бракує власних суджень.
64 - 73	Оцінка «задовільно» ставиться коли студент відтворює основний навчальний матеріал, виконує завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності.
60 - 63	Оцінка «задовільно» ставиться коли у студента відповідь фрагментарна, характеризується початковими уявленнями про предмет вивчення
35-59	Оцінка «не задовільно» ставиться коли студент не логічно та незрозуміло відтворює навчальний матеріал.
1 - 34	Оцінка «не задовільно» ставиться коли студент відтворює незначну частину навчального матеріалу, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення.

Розподіл балів

Для заліку

Поточний контроль							Разом	Сума
РОЗДІЛ 1			РОЗДІЛ 2		РОЗДІЛ 3			
Т 1.1	Т 1.2	Т 1.3	Т 2.1	Т 2.2	Т 3.1	Т 3.2	100	
Поточний контроль								75
11	12	12	10	10	10	10		
Контроль самостійної роботи								25
4	4	4	3	3	3	4		

Т 1.1, Т 1.2 ... Т 2.4 – теми розділів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	задовільно
60 - 63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: усні опитування на практичних заняттях; тематичне тестування; захист індивідуального заняття; виконання комплексної контрольної роботи; написання рефератів.

6. Програма навчальної дисципліни

6.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Історія фізкультурно-спортивного руху Давніх часів

Тема 1.1. Фізична культура первісного суспільства (історія фізичної культури – як складова частина загальної історії та культури. Предмет та завдання історії фізичної культури. Визначення понятійного апарату. Методи дослідження та джерела історії фізичної культури. Структура курсу та його періодизація. Витоки, первісні елементи та причини виникнення фізичної культури. Характеристика та періодизація первіснообщинного ладу. Фізичні вправи та ігри стародавнього світу. Теорії походження фізичних вправ та ігор. Ініціативні свята, магічні обряди, які збереглися з часів безкласового суспільства. Розвиток фізичної культури на окремих етапах первинно общинного устрою. ІФК – частина світової історії і культури. Фізичні вправи та ігри у безкласовому суспільстві (80 тисяч – 4 тисячі років до н.е.)).

Тема 1.2. Фізична культура Стародавнього світу (фізична культура країн Середземноморського регіону. Виникнення та зміст, теоретичний та практичний поділ античної гімнастики. Фізичне виховання в системі освіти та виховання Древньої Греції. Суть гімнасій. Зміст та порівняльна характеристика Спартанської і Афінської систем фізичного виховання. Фізична культура та масові видовища Древнього Риму.

Незважаючи на те, що близькосхідні монархії, а також Китай та Рим значно перевершували грецькі міста у плані багатства, саме давньогрецька цивілізація залишила чи не найбільший слід у світовій історії. До сир пір людство захоплюється її філософами, поетами, вченими, скульпторами, архітекторами і звісно атлетами. Адже саме греки були однією з перших націй у якої фізичні вправи та спорт увійшли у повсякденне життя).

Тема 1.3. Фізична культура епохи Середньовіччя (характеристика епохи середньовіччя. Християнська релігія та фізичне виховання. Особливості фізичної культури в цей період. Лицарська система

фізичного виховання. Лицарські турніри та створення лицарських орденів. Фізична культура сільських мешканців. Створення та функціонування міських фехтувальних та стрілецьких клубів.

Середньовіччям прийнято вважати період європейської історії від V століття з падіння Римської імперії та великого переселення народів, до епохи Відродження, Реформації та Великих географічних відкриттів, що розпочалися в кінці XV на початку XVI століття. Саме в цей період відбулося майже повне руйнування античних традицій Давніх країн, яке призвело до того, що було втрачено чимало досягнень культури, але водночас у сферу культурного розвитку було залучено нові народи, зародилися нові національні культури).

Розділ 2. Історія фізкультурно-спортивного руху Нової доби

Тема 2.1. Розвиток фізичної культури в епоху Відродження (зародження науково-методичної думки в галузі фізичного виховання. Передумови створення національних систем фізичного виховання. Розвиток школи, виховання і педагогічних ідей.

В період пізнього середньовіччя в надрах феодалізму почали зароджуватися нові капіталістичні відносини. Ця епоха, яка існувала з початку XIV та до кінця XVI століть, і стала перехідною від середньовічної культури до культури, увійшла в історію під назвою епоха Відродження або Ренесансу (Renaissance – знову або заново народжений). Відмінною рисою епохи Відродження став світський характер культури та її антропоцентризм, тобто інтерес, в першу чергу, до людини та її діяльності. Також в цей період знову з'являється підвищена зацікавленість античною культурою, відбувається як би її «відродження», звідки і з'явився цей термін.

Прихід цієї епохи був обумовлений цілим рядом причин, і перш за все корінними соціально-економічними змінами в європейському суспільстві, яке було визвано розладом старих феодальних відносин, збільшенням ролі особистості, яка завдячує своїм положенням та успіхам не

стільки походженню предків, скільки таланту, розуму, знанням, творчій активності та підприємництву).

Тема 2.2. Фізкультурно-спортивний рух Нового часу (буржуазні революції XVII-XVIII століть підірвали основи феодального ладу і забезпечили перемогу і затвердження капіталізму. Це призвело до прискороного промислового і культурного розвитку країн Європи і Америки. В результаті промислового перевороту, успіхів, досягнутих у військовій справі, культурі, науці і мистецтві, прогрес був помітний також в області фізичного виховання і спорту. Буржуазія, будучи на даному етапі нової історії класом прогресивним, потребувала людей, здатних укріплювати її військове і політичне панування. Для цього були потрібні сильні, наполегливі, заповзятливі люди. Щоб виховувати таких людей, буржуазія створює ряд нових передових для свого часу засобів, форм і методів загального, у тому числі і фізичного виховання.

У розробці теорії фізичного виховання велику роль зіграли передові представники буржуазної думки і педагоги: Джон Локк , Жан -Жак Руссо, Іоган Генріх Песталоцци.

Особливості німецької системи фізичного виховання. Гімнастичний рух в скандинавських країнах. Шведська система фізичного виховання. Становлення та розвиток французької системи фізичного виховання. Початок слов'янського руху «Сокіл», система його фізичного виховання.

Новітнім часом в історії називається епоха, що наступила після першої світової війни і триває до наших днів. Вона у свою чергу підрозділяється на три періоди - між першою і другою світовими війнами - перший період, після другої світової війни - другий період і після розпаду Радянського Союзу - третій період.

У цей період серед інших форм культури фізична завоювала для себе статус і визнання. Фізичне виховання у всьому світі отримало статус учбового предмету. У медицині визнали лікувальну фізичну культуру, почалося вивчення психічних явищ, що відбуваються під впливом фізичних

вправ і змагань. Спортивні заходи почали надавати на людину таку ж емоційну дію, як і мистецтво. Велике розповсюдження отримали різноманітні спортивні змагання, чемпіонати світу, континенту з окремих видів спорту та Олімпійські ігри. Представники різних класів та слоїв суспільства знаходили у фізичній культурі засоби для захисту власних інтересів. В між військовому і післявоєнному періодах Новітньої історії, фізична культура розвивалася в тісній залежності від політичних і економічних умов, що складаються в різних групах країн.

Розвиток міжнародного спортивного руху у період між двома світовими війнами. Розвиток робітничого спорту Пошуки шляхів розвитку фізичної культури в 30-40 роках. Фізична культура в СРСР. Розвиток фізкультурного та спортивного рухів після другої світової війни. Виникнення міжнародного студентського спортивного руху. Початок регіональних спортивних ігор та змагань).

Розділ 3. Історія фізкультурно-спортивного руху в Україні

Тема 3.1. Фізична культура за часів Київської Русі (основоположні чинники системи фізичного виховання в Київській Русі. Цінність здоров'я та фізичних якостей у давньоруському народному світогляді. Вплив християнської церкви на фізичну культуру давньої Русі. Військово-фізичне виховання та система ритуалів. Виховне значення юнацьких ініціацій давніх слов'ян.

Етногенез (походження народів) слов'ян – питання доволі дискусійне. На сьогоднішній день історична наука накопичила дуже багато концепцій походження слов'ян, які дуже часто протилежні одна одній. Такий стан речей зумовлений браком джерел та значною політизацією цього питання.

Так одні історики вважають, що термін слов'яни походить від слів «слово» або «слава», інші вчені виводять поняття слов'яни від слова раб, яке звучить англійською – slave, треті – що слово слов'яни походить від самоназви скіфів – сколоти. За версією візантійців, і зокрема їх відомого історика Прокопія Кесарійського (500-562) назва слов'ян (склавини) мала

значення – анти. Це слово – іранського походження, яке означає народи кінця, краю.

Така ж невизначеність існує і в теорії походження слов'ян. Першим, хто звернув увагу на проблему походження слов'ян, був Нестор Літописець (1056-1114), який вважав прабатьківщиною слов'ян басейн Дунаю – сучасну Угорщину, звідки потім вони емігрували на землі сучасних південних, східних та західних слов'ян.

Польські та чеські славісти висловлюють концепцію, що найбільш давньою прабатьківщиною слов'ян було межиріччя Вісли та Одру. Російські історики висловлюють думку що слов'яни зародилися в межиріччі Дніпра та Вісли, причому центром слов'янської прабатьківщини було Придніпров'я. Популярна і Азійська концепція походження – яка висловлює думку, що предками слов'ян були скіфи та сармати, або що слов'яни прийшли в Європу разом з гунами).

Тема 3.2. Фізичне виховання в період Запорізької Січі (козацтво, як культурно-історичний феномен. Система фізичного виховання запорізьких козаків. Ідея калокагатії у Запорізькій січі. Феномен козацької системи бойових єдиноборств. Оздоровчі сили природи та гігієнічні фактори в системі фізичного виховання козаків. Військова майстерність запорізького козацтва.

Після того, як у 1240 році внаслідок монголо-татарської навали був захоплений та зруйнований Київ, головною ареною подій української історії на деякий час стали Галичина та Волинь. Проте, вже на кінець XV століття центр подій знову переміщується на землі, що розташовані на схід від Дніпра, які довгий час були малозаселеними. На просторах, котрі тоді називалися Україною, тобто землями на кордоні цивілізованого світу, з новою гостротою розгоралася боротьба між осілим людом та кочовиками, яка з часом посилилась через протистояння християнства та ісламу. До цього спонукала турецько-татарська агресія, яка за середньовічних часів становила смертельну небезпеку для багатьох слов'янських народів. Після розпаду

Золотої Орди у середині XV століття виникло ряд більш мілких ханств та орд, зокрема у 1449 році - Кримське ханство, яке володіло степовими землями Причорномор'я та Приазов'я. У 1475 році турки завоювали Крим, і кримський хан визнав себе васалом турецького султана. Після чого становище України значно погіршилось. Об'єднанні турецько-татарські загопи вчиняли спустошувальні набіги на українські землі. Це в свою чергу ставило під загрозу існування українського народу як етносу. Польська держава не могла і не виявляла особливого бажання захистити українських «хлопів» («бидло»), а українська політична і майнова еліта майже вся перейшла на бік завойовників. Відтак народ мусив захищати себе сам. Обставини стимулювали люд об'єднувати свої зусилля, створювати укріплення, так звані засіки (січі), і зі зброєю в руках боронити свою свободу та життя).

6.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви Розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.	Самост.р		Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.	Самост. робота
РОЗДІЛ 1. Історія фізкультурно-спортивного руху Давніх часів												
Тема 1.1. Фізична культура первісного суспільства	13	2	2			9	10					10
Тема 1.2. Фізична культура Стародавнього світу	13	2	2			9	12	2				10
Тема 1.3. Фізична культура епохи Середньовіччя	13	2	2			9	22		2			20
РОЗДІЛ 2. Історія фізкультурно-спортивного руху Нової доби												
Тема 2.1. Розвиток фізичної культури в епоху Відродження	12	2	2			8	10					10
Тема 2.2. Фізкультурно-спортивний рух Нового часу	13	2	2			9	12	2				10
РОЗДІЛ 3. Історія фізкультурно-спортивного руху в Україні												

Тема 3.1. Фізична культура за часів Київської Русі	12	2	2			8	12		2			10
Тема 3.2. Фізичне виховання в період Запорізької Січі	14	2	2		2	8	12				2	10
Усього годин	90	14	14		2	60	90	4	4		2	80

Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Фізична культура первісного суспільства	2	
2	Фізична культура Стародавнього світу	2	
3	Фізична культура епохи Середньовіччя	2	2
4	Розвиток фізичної культури в епоху Відродження	2	
5	Фізкультурно-спортивний рух Нового часу	2	
6	Фізична культура за часів Київської Русі	2	
7	Фізичне виховання в період Запорізької Січі	2	2
Разом		14	4

Теми практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Фізична культура первісного суспільства	2	
2	Фізична культура Стародавнього світу	2	
3	Фізична культура епохи Середньовіччя	2	2
4	Розвиток фізичної культури в епоху Відродження	2	
5	Фізкультурно-спортивний рух Нового часу	2	
6	Фізична культура за часів Київської Русі	2	2

7	Фізичне виховання в період Запорізької	2	
Разом		14	4

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Фізична культура первісного суспільства	9	10
2	Фізична культура Стародавнього світу	9	10
3	Фізична культура епохи Середньовіччя	9	20
4	Розвиток фізичної культури в епоху Відродження	8	10
5	Фізкультурно-спортивний рух Нового ча	9	10
6	Фізична культура за часів Київської Русі	8	10
7	Фізичне виховання в період Запорізької	8	10
Разом		60	80

7. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Анохин А. Первые Российские Олимпийские игры в Киеве // Спортивная жизнь. – 2000, - № 6. – с.24.
2. Антонович В. Розповіді про козаків. – К., 1992.
3. Балущок В. Юнацькі ініціації давніх слов'ян – школа сили й ІЗМН, 1997. – С. 24-32.
4. Волошин А.П., Ксензенко Ф.М. У Олимпийской черты. – Київ: Молодь, 1988. – 397 с.
5. Волошин А. Перша Російська Олімпіада у стольному Києві // Спортивна газета. – 2004, - № 76. – с. 15.
6. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. – Луцьк: Вежа, 2000.
7. Гене Б. История и историческая культура средневекового Запада. М., 2002.

8. Голубицький В.О. Запорізька Січ в останні часи свого існування: 1734-1775 рр. – Дніпропетровськ: Січ, 2004. – 421 с.
9. Грушевський М. Історія української козаччини // Вітчизна. – 1989.
10. Грушевський М.С. Нарис історії українського народу. – К.: Либідь, 1991. – 398 с.
11. Гуслістий К., Апанович О. Запорізька Січ та її прогресивна роль в історії українського народу. – К.: Держполітвидав, 1954. – с. 88
12. Деделюк Н.А. Народні ігри та розваги в системі фізичного виховання Київської Русі // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. Вип. – 5. – Л., 2001. – Т.1.
13. Деделюк Н.А., Цьось А.В. Традиції фізичного виховання в Київській Русі. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – 192 с.
14. Кардіні Франка. Витоки середньовічного лицарства, 1987 р.
15. Клімов А.А. Чудеса світу. – Харків: «Ранок», 2004. – 130 с.
16. Козацькі забави: Навчальний посібник / Завацький В.І., Цьось А.В., Бичук О.І., Пономаренко Л.І. – Луцьк: Надстир'я, 1994. – 112 с.
17. Кулик В.В. Від Всеобучу до світових рекордів: історія розвитку фізкультурного і спортивного руху на Україні. Нарис. - К.: Здоров'я, 1971. – 176 с.
18. Кулик. Я.Л. Костюк С.А. Петренко М.І. Історія виконання й розвитку фізичної культури і спорту на Україні .- Вінниця: Логос, 1997. - 133с.
19. Кун М.А. Легенди і міфис тародавньої Греції. – СПДФО Чиженко С.Ю., 2005. – 480 с.
20. Лабскір Ю.С., Любив А.И. Наследие греческого олимпизма: Учебное пособие для студентов вузов.-Харьков, 1994.-114с.
21. Олексій Лях-Породько «Значення першої Руської олімпіади у розвитку олімпійського руху на українських землях», - // Теорія та методика фізичного виховання, - 2007, с. 103-108
22. Мочинський Д.А. Територія слов'янської прабатьківщини у системі географічного та Всеукраїнського історико-культурного членування

- Євразії в VIII до н. е. - IX в. н.е. / Слов'яни. Етногенез і етнічна історія. Міжвузівський збірник. – Л., 1989.
23. На олімпійських хвилях: Довідник УСЦАК (1981-1996) / Упорядник О.Твардовський.- Ньюарк(США), 1997.- 142с.
  24. Низовський О.Ю. Сто великих археологічних відкриттів. Москва: «Віче», 2004. – 543 с.
  25. Озерецька О.Л. Олімпійські ігри. – Ленінград: 1990. – 150 с.
  26. Олімпійська Хартія. Міжнародний Олімпійський Комітет. Лозанна, Швейцарія. – Вересень 1997.
  27. Перший стадіон у Києві / Старт. – 1987. - № 8.
  28. Платонов В.Н., Гуськов С.И. Олимпийский спорт: Учебник в 2-х кн. – К.: Олимпийская литература, 1994.-К.1.–496с.
  29. Платонов В.Н. Гуськов СИ. Олимпийский спорт: Учебник в 2-х кн.–К.: Олимпийская литература, 1997.- Кн.2.–384с.
  30. Положение о Всесоюзном физкультурном комплексе «Готов к труду и обороне СССР» - 1931, 1939, 1955, 1959, 1972, 1985, 1988 гг.
  31. Приступа Є.Н. Народна фізична культура українців. - Львів, 1995. – 254 с.
  32. П'єр де Кубертен. Олімпійські мемуари. - К.: Олимпийская литература, 1997. – 178с.
  33. Рогінська Г.Ю. Життя відомих римлян. Харків: МОСТ-Торнадо, 2000. - 333 с.
  34. Скрипін А.К. Форми військово-фізичної підготовки у Київській Русі // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2001. № 12. – С.21.
  35. Смолій В.А. (від. ред.) «Історія українського козацтва: Нариси у 2-х томах». – Києво-Могилянська академія, 2007.
  36. Україна Олімпійська // Под ред. Федоренка І.Н. – К.: «Аванті», 2000.

37. Філософські науки. Збірник наукових праць. – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2003. – 198 с. Стаття Мозкового І.П. «Релігійна спрямованість шкіл ранньої грецької філософії» с. 161 – 169.
38. Федоренко І.Н. Золоті сторінки Олімпійського спорту України. – Київ: «Олімпійська література», 2000. – 191 с.
39. Федоренко І.Н. Україна Олімпійська. Київ: «Аванті», 2000. – 176 с.
40. Філь С.М. Історія фізичної культури: Навчальний посібник / Філь С.М., Худолій О.М., Малка Г.О. – Харків: ОВС, 2003. – 160 с.
41. Хто є хто на Сумщині. Видатні земляки. Під ред. Болгова В.В. – Київ 2005, 240 с.
42. Щербак В.О. Українське козацтво: формування соціального стану: друга половина XV – середина XVIII століття. – К.: КМ Академія, 2000. – 296 с.
43. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: у 3 т. – Київ 6 Наукова думка, 1990-1993.

Додаткові:

1. Ulrich Sinn. OLYMPIA, cult, sport, and ancient festival. Markus Wiener Publishers: Princeton, 2000. – 144 с.
2. UlrichSinn. OLYMPIA, cult, sport, andancientfestival. Markus Wiener Publishers: Princeton, 2000. – 144 с.
3. Ulrich Sinn. OLYMPIA, cult, sport, and ancient festival. Markus Wiener Publishers: Princeton, 2000. – 144 с.

8. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

1. Навчальні аудиторії, які обладнанні для проведення лекційних і семінарських занять;
2. Аудіовізуальні, технічні і комп'ютерні засоби навчання: комп'ютери, оснащенні програмними пакетами: SPSSfor Windows (Statistical Packagefor Social Sciences) – пакет програм комп'ютерної обробки первинної

психологічної інформації; Excelfor Windows – пакет програм для створення статистичних таблиць, діаграм, графіків, обробки первинної інформації методом середніх величин; Wordfor Windows – пакет програм для текстового форматування й ілюстрування звітів за підсумками проведених психологічних досліджень; мультимедійний проект, екран.

3. Презентації лекцій в Powerpoint.